

EKSTREMIZAM NA MREŽI IZAZOVI I PRILIKE NA ZAPADNOM BALKANU

MILO KAMERFORD I SIMEON DUKIĆ

SERIJA ZA ZAPADNI BALKAN

„Uticaj ekstremističkih ideologa nije ograničen na određenu zemlju. Suprotno tome, ekstremistička propaganda na mreži, na Zapadnom Balkanu, oslanja se na regionalne narative i demografiju i eksploatiše ih.“

KRATKE ČINJENICE

- Jedinstvena demografija i istorija Zapadnog Balkana čine to da ekstremizam na mreži predstavlja izazov koji je regionalan i koji prevazilazi državne granice i domete pojedinačnih vlada.
- Zemlje Zapadnog Balkana moraju da budu na oprezu kada je reč o ekstremističkim grupama, polarizacionim snagama i neprijateljskim državnim akterima, koji biraju digitalne platforme da bi iskoristili strepnje i nezadovoljstva koja se javljaju u svim društvima, nudeći rasistička i nasilna rešenja.
- Pretnja od ekstremizma na mreži na Zapadnom Balkanu prevazilazi granične jurisdikcije, što međunarodnu saradnju i podršku susednih zemalja čini ključnim.

Kontekst

Zapadni Balkan se suočava sa dvostrukim izazovom zbog ekstremizma na mreži. Platforme na mreži omogućavaju precizno ciljanje regiona upotrebom različitih međunarodnih ekstremističkih narativa. U međuvremenu se regionalne istorije i geopolitike prisvajaju kako bi se opravdali ekstremističke akcije i narativi širom sveta. Ova dinamika je postala naročito jasna u martu 2019. godine, kada je Brenton Tarant izvršio razoran teroristički napad na muslimanske verske objekte u Krajstčerču na Novom Zelandu. Dok je Tarant na društvenoj mreži Facebook uživo prenosio trenutke pre napada, u pozadini se mogla čuti srpska nacionalistička pesma koja datira od jugoslovenskih ratova i koja je nedavno prihvaćena kao himna među međunarodnim desničarima.¹ Njegovo oružje je takođe upućivalo na region, obeleženo imenima

1 Murtaza Hussain, „From El Paso to Sarajevo: How White Nationalists have been Inspired by the Genocide of Muslims in Bosnia“, *Intercept*, 1. septembar 2019. godine, <https://theintercept.com/2019/09/01/bosnian-genocide-mass-shootings/>.

istorijskih ličnosti sa Balkana koje su pružile otpor osmanlijskoj invaziji, što je njegove postupke odredilo kao paralelni otpor „islamizaciji“.

Prisustvo Zapadnog Balkana u globalnoj ekstremno desničarskoj supkulturi na mreži, povezanoj sa radikalizacijom Australijanaca Taranta, može delovati nelogično. Međutim, ovaj fenomen deo je šireg trenda koji ističe sve veći izazov u vidu proliferacije transnacionalnih ekstremističkih ideologija na platformama na mreži; kako nasilnih džihadista, tako i ekstremnih desnica. To predstavlja niz specifičnih rizika na Zapadnom Balkanu.

Ekstremizam na mreži i Zapadni Balkan

Jedinstvena demografija i istorija Zapadnog Balkana čine to da ekstremizam na mreži predstavlja izazov koji je u osnovi regionalan i koji prevazilazi državne granice i domete pojedinačnih vlada. Uticaj ekstremističkih ideologa nije ograničen na određenu zemlju. Suprotno tome, ekstremistička propaganda na mreži, na Zapadnom Balkanu, oslanja se na regionalne narative i demografiju i eksploatiše ih. Na primer, mnogi ekstremistički ideolozi Zapadnog Balkana imaju sledbenike širom regiona čija lokacija se u velikoj meri podudara sa jezičkim linijama – etnički albanski salafijski-džihadistički sveštenici sa Kosova imaju uticaj i na zajednice u kojima se govori albanski jezik, u Albaniji i Severnoj Makedoniji,² dok supremistički srpski nacionalistički narativi ciljaju populacije Srba širom Srbije, Bosne i Hercegovine, Kosova i Crne Gore. Takvi regionalizovani ekstremistički narativi ne mogu se odvojiti od nasleđa sukoba i dugogodišnje međuetničke tenzije u regionu.

Izvan regiona, međunarodni ekstremistički influenseri koriste veb za ciljanje publike na Zapadnom Balkanu, pomoću mnoštva međunarodnih veb-lokacija na kojima se propagira sadržaj na lokalnim jezicima, čime obezbeđuju značajan upliv u prostor regiona na mreži. Neofašističke hrvatske grupe, na primer, propagiraju ekstremističke narative usmerene na zajednice dijaspore na Zapadnom Balkanu, nastojeći da preinače ustaško nasleđe Hrvatske iz Drugog svetskog rata.³

U međuvremenu, mali delovi zajednica dijaspore u Zapadnoj Evropi, Severnoj Americi i Australiji imaju centralnu ulogu u praćenju i propagiranju ekstremizma na mreži na Zapadnom Balkanu.⁴ Dalje, islamistički ekstremistički narativi su takođe usmereni na stanovništvo Zapadnog Balkana. IslamHouse, istaknuta veb-lokacija sa sedištem u Zalivu, na kojoj se nalazi sadržaj brojnih islamističkih ekstremističkih sveštenika, hostuje više od devet hiljada stavki sadržaja na jezicima Zapadnog Balkana (u poređenju sa sedam hiljada datoteka na engleskom jeziku). U 2015. godini, američki portal bele supremacije, Stormfront, pohvalio se sa 180.000 postova na svom forumu fokusiranom na Jugoistočnu Evropu, uglavnom na Zapadni Balkan. U to vreme su Srbija i Hrvatska pokazale jedan od najvećih proporcionalnih interesa za pretraživanje Stormfronta na globalnom nivou, prema podacima sa lokacije Google Trends.⁵

2 Vesë Kelmendi and Rudinë Jakupi, *Countering the Myths of IS: How to Counter the IS Narrative Online? The Case of Albanian-Speaking Countries*, Kosovski centar za bezbednosne studije, 2019. http://www.qkss.org/repository/docs/Countering-ISIS-myths-eng_724280.pdf.

3 Tokom Drugog svetskog rata, delom Jugoslovenske kraljevine vladala je nacistička marionetska država predvođena hrvatskim ustaškim režimom, koja je bila odgovorna za masovna zverstva nad Jevrejima, Srbima i Romima. Vidite više o grupama iz dijaspore: Sven Milekić, „Croatia’s Far Right Draws Strength from Diaspora“ *Balkan Insight*, 5. januar 2018. <https://balkaninsight.com/2018/01/05/croatian-far-right-draws-strength-from-diaspora-01-04-2018/>.

4 „Balkan Terror Trials Reveal Links to Western Europe“, *Balkans Investigative Research Network*, 9. januar 2018. <https://balkaninsight.com/2018/01/09/balkan-terror-trials-reveal-links-to-western-europe-01-08-2018/>.

5 Joseph Bernstein, „The Internet’s United Nations of White Nationalists“, *Buzzfeed News*, 24. jun 2015. <https://www.buzzfeednews.com/article/josephbernstein/the-internets-united-nations-of-white-nationalists>.

Prostor na mreži na svetsku scenu donosi i ekstremističke narative specifične za region. Ovi narativi definišu Zapadni Balkan, sa jedinstvenom verskom i kulturnom raznolikošću, kao liniju fronta u sukobu civilizacija između hrišćanskog i islamskog sveta. U doteranom propagandnom filmu iz 2015. godine, ISIS je proglasio Zapadni Balkan sledećom „granicom“ globalnog džihada, kako za region, tako i za globalnu publiku. Narativ koji se naglašava na video snimku je taj da su muslimani dugo bili potčinjeni od strane „ateističkih“ komunističkih albanskih i jugoslovenskih zemalja, a zatim pretrpeli zločine protiv čovečnosti od strane hrišćana tokom jugoslovenskih ratova. Na drugom kraju ekstremističkog spektra, jedan samozvani britanski „hrišćanski militantni poredak“ tvrdio je da vodi „rat na mreži“ u regionu, sa namerom da svojim video snimcima na srpskom i hrvatskom jeziku dopre do desetina miliona korisnika na mreži.⁶ Grupa je takođe pružala podršku grupama na Kosovu van mreže, obezbeđujući im vojni hardver i odeću da bi podržala „prvu liniju fronta u borbi za zaštitu hrišćanstva od islamističke invazije“.⁷

Relevantnost za politiku i praksu

Pokušaji stranih i domaćih državnih i nedržavnih aktera da promovišu destabilizaciju i manipulišu regionalnim pitanjima kojima se vrši podela ljudi mogu da dovedu do povećane etničke nesloge, kao i moguće podložnosti radikalizaciji na Zapadnom Balkanu.⁸ To je naročito tačno u kriznim scenarijima, kakva je globalna pandemija infekcije COVID-19, koju razne grupe koriste da podstaknu paniku i antagonizam između različitih lokalnih zajednica.⁹ Zemlje Zapadnog Balkana moraju da budu na oprezu kada je reč o ekstremističkim grupama, polarizacionim snagama i neprijateljskim državnim akterima, koji biraju digitalne platforme da bi iskoristili strepnje i nezadovoljstva koja se javljaju u svim društvima, nudeći rasistička i nasilna rešenja. Međutim, moraju da razumeju i istovremeni izazov koji predstavljaju širenje i instrumentalizacija narativa o Zapadnom Balkanu od strane ekstremističkih grupa van regiona.

Naša tekuća analiza trenutno sugerise to da protivodgovori zasnovani na uklanjanju sadržaja ne funkcionišu, delom zbog neadekvatnog razumevanja okruženja pretnji na mreži, nedostatka efikasne saradnje između vlade, civilnog društva i tehnoloških kompanija, a delom i zbog premeštanja nedozvoljene aktivnosti na mreži na platforme sa šifrovanim porukama. Zabranjene grupe i pojedinci procesuirani pod optužbama za terorizam i dalje su prisutni na mreži, uprkos naporima vlade van mreže da spreči njihove operacije. Na primer, „džihadisti na društvenim mrežama“ i dalje koriste društvenu mrežu Facebook da slobodno dele audio-vizuelni materijal i citate iz propovedi radikalnih imama, koji trenutno služe zatvorske kazne za regrutovanje pojedinaca u redove ISIS-a.¹⁰ Iako je pitanje sprečavanja, ublažavanja i regulisanja ekstremizma na mreži globalno, postoji niz razmatranja, specifičnih za region, koja su relevantna za efikasnu politiku i odgovore praktičara.

6 Jelena Ćosić, Lawrence Marzouk i Ivan Angelovski, „Britanski nacionalista trenira srpske desničare za „onlajn rat“, *Balkan Insight*, 1. maj 2018. <http://www.balkaninsight.com/en/article/british-nationalist-trains-serb-far-right-for-online-war-04-30-2018>.

7 Ćosić, Marzouk i Angelovski „Britanski nacionalista“.

8 Sophie Eisentraut and Stephanie de Leon, *Propaganda and Disinformation in the Western Balkans: How the EU Can Counter Russia's Information War* (Berlin: onrad Adenauer Stiftung, 2018.) 3–4, http://www.kas.de/wf/doc/kas_51729-544-2-30.pdf?180306092933.

9 Albana Shehaj, „After the Pandemic: Perils and Promise for Western Balkans“ *Balkan Insight*, 20. april 2020. <https://balkaninsight.com/2020/04/20/after-the-pandemic-perils-and-promise-for-western-balkans/>.

10 Regional Cooperation Council, „Balkan ‘Social Media Jihadis’ More Dangerous than Ex-Fighters“, 20. decembar 2019. <https://www.rcc.int/p-cve/news/259/balkan-social-media-jihadis-more-dangerous-than-ex-fighters>.

Borba protiv radikalizacije na mreži je važan prioritet vlada Zapadnog Balkana:¹¹

- » U strategiji Srbije za borbu protiv nasilnog ekstremizma potvrđuje se važnost kontra-obaveštavanja za borbu protiv radikalizacije na mreži.
- » U makedonskoj strategiji razmatra se izgradnja kapaciteta lokalnih i verskih zajednica za borbu protiv ekstremizma na mreži.
- » U bosanskoj strategiji naglašava se važnost praćenja prostora a mreži, kontranarativa i ograničavanja propagande na mreži.
- » U albanskoj nacionalnoj strategiji navodi se dvosmerni pristup za diskreditaciju, a zauzvrat ublažavanje uticaja ekstremističke propagande.
- » U odeljku kosovske strategije o radikalizaciji na mreži navodi se da je ISIS bio efikasan u pružanju prostora na mreži za razgovor i kreiranje poruka za efikasno traženje regruta.
- » U crnogorskoj strategiji predlaže se osnivanje referentne internet jedinice, koja bi koordinirala identifikaciju terorističkih i nasilnih ekstremističkih sadržaja sa partnerima.

Međutim, uprkos prioritizaciji, malo je dokaza o konkretnim inicijativama i aktivnostima koje vlade sprovode u borbi protiv ekstremističkih narativa na mreži, bilo na regionalnom ili na nacionalnom nivou.

Iako je bilo brojnih napora za grasruts kontranarative, uglavnom od strane islamskih grupa koje pokušavaju da opovrgnu ekstremistička verska tumačenja, ovi napori nemaju uvek koristi od domaćih ili međunarodnih stručnih saveta o strateškim komunikacijama ili od dovoljnih resursa i podrške za efikasnu borbu protiv pretnje od razmene poruka ekstremističkih grupa. Na primer, jedan kontranarativni portal Fol Tash (Govori sada), koji vode islamski teolozi, pokušava da se suprotstavi islamističkim ekstremističkim narativima, ali je njegova mogućnost da dopre do podložne publike, koja bi mogla da bude najugroženija zbog nasilne islamističke propagande, i da je animira ograničena.¹² Odražavajući širi globalni deficit, još manje preovlađuju napori za suzbijanje krajnje desničarskog ekstremizma na mreži, fokusiranog na Zapadni Balkan.¹³ Generalno, na društvenim mrežama i webu u globalu, protivnapori na mreži uglavnom nisu uspeli da privuku pažnju i efikasno se suprotstave ekstremističkim sadržajima u tom prostoru.

11 Savet ministara Republike Albanije (Odluka br. 930), *Albanska nacionalna strategija: Suzbijanje nasilnog ekstremizma*, Službeni glasnik Republike Albanije (203/2015), 18. novembar 2015. nezvanični prevod, <https://cve.gov.al/wp-content/uploads/2018/11/strategija-2018-me-ndryshime.pdf>; Republika Kosovo, Kancelarija premijera, *Strategy on Prevention of Violent Extremism And Radicalisation Leading to Terrorism 2015–2020.*, (Priština: septembar 2015.), https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6122/STRATEGY-on-PVERLT_parandalim - ENG.pdf; Bosna i Hercegovina, Savet ministara, *Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma 2015–2020*, (Sarajevo: 2015. godine), https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6102/STRATEGIJA_ZA_BORBU_PROTIV_TERORIZMA_ENG.pdf; Vlada Crne Gore, Ministarstvo pravde, *Strategija za borbu protiv nasilnog ekstremizma 2016–2018*, (Podgorica: decembar 2015. godine), <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6160/Countering-violent-extremism-strategy-2016-2018.pdf>; Vlada Republike Makedonije, Nacionalni odbor za suzbijanje nasilnog ekstremizma i terorizma, *National Counterterrorism Strategy of the Republic of Macedonia (2018–2022)*, (Skoplje: februar 2018. godine), https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6135/ct_national_strategy_eng_translation_sbu.pdf; Vlada Republike Srbije, *Nacionalna strategija za sprečavanje i borbu protiv terorizma za period 2017–2021. godine*, <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6200/Serbian-National-Strategy-for-the-prevention-and-counter-terror-ism-for-2017-2021.docx.pdf>.

12 Kelmendi and Jakupi, *Countering the Myths of IS*.

13 Jacob Davey, Henry Tuck and Amarnath Amarasingam, *An Imprecise Science: Assessing Interventions for the Prevention, Disengagement and De-radicalisation of Left and Right-wing Extremists* (London: ISD Global, novembar 2019.), <https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2019/11/An-imprecise-science.pdf>.

Prepoznajući ove nedostatke i praznine u regionalnim i globalnim odgovorima, u ovoj Napomeni o politici daju se preporuke za kreatora politike i praktičare, koji žele da se bave ekstremističkim aktivnostima i narativima fokusiranim na Zapadni Balkan u prostoru na mreži i da im se suprotstave pre nego što oni nanesu veću štetu.

Preporuke za politiku

Izgraditi razumevanje dinamičnog okruženja pretnji.

Trenutna slika pretnje koja se stalno menja hitno je potrebna za informisanje strateških i efikasnih odgovora vlade, praktičara, civilnog društva i privatnog sektora, za efikasnu borbu sa nasilnim ekstremističkim ideologijama na mreži i van nje. Stoga je razvoj sveobuhvatne infrastrukture podataka i odgovora presudan. Poboljšana slika podataka omogućiće vladama da bolje razumeju štetne posledice na mreži povezane sa ekstremističkim narativima, dezinformacijama i govorom mržnje, kao i da identifikuju mreže koje su ključne za njihovo širenje, istovremeno osiguravajući poštovanje ljudskih prava i privatnosti. Naročito je ključno da svi takvi napori društva budu transparentni u cilju zaštite od mogućeg korišćenja za postizanje političkih ciljeva.

Kreatori politike takođe treba da prepoznaju i reaguju na ovo promenljivo okruženje i evoluirajuću dinamiku nasilnog ekstremizma. Vlade posebno moraju da razviju politike i pravne okvire koji se na adekvatan način bave sve decentralizovanijom, postorganizacionom i „masovnom“ prirodom krajnje desničarskog terorizma i obezbede to da se ne oslanjaju previše na zabranjene terorističke grupe, koje ne uspevaju da inkorporiraju raznolikost savremene pretnje od nasilnog ekstremizma na mreži. Paralelno sa tim, vlade treba da ulože veće napore u to da odgovore na legalne, ali bsvakako štetne sadržaje, poput govora mržnje na mreži, razmatranjem primenljivosti pristupa „dužnosti brige“, zasnovanog na riziku, za podsticanje regulisanja platformi. Ovaj pristup treba da se fokusira na očuvanje bezbednosti korisnika, kao i na pružanje pomoći civilnom društvu pri definisanju odgovora i to obezbeđivanjem većih resursa i ojačavanjem kapaciteta za osnaživanje kredibilnih govornika, kako bi se popunila ova ključna praznina.¹⁴

Uložiti u regionalnu stručnost za rešavanje mrtvih tačaka jezika.

U prostorima na mreži preovlađuju i džihadistički i krajnje desničarski ekstremistički sadržaji na jezicima Zapadnog Balkana, sa sadržajima na albanskom, srpskom i bosanskom jeziku koji su lako dostupni i na platformama društvenih mreža i putem pretraživača.¹⁵ Iako globalne tehnološke kompanije imaju za cilj da korisnicima pruže konzistentno i standardizovano iskustvo na globalnom nivou, efikasno upravljanje platformama zahteva lokalizovano razumevanje jezika i kulture. Stoga, prilikom primene prilagođenih odgovora na ekstremizam na mreži, globalne tehnološke kompanije treba da ulažu u nadogradnju stručnosti za ljudska pitanja kako bi obezbedile tačno razumevanje pretnji i izazova na Zapadnom Balkanu i povećale sposobnosti za sprovođenje politike i mogućnosti za zaštitu prava. Budući da većina

14 Primer ove vrste programa je ISD-ova Inicijativa za građansku hrabrost na mreži, koja deluje širom Evrope u cilju obučavanja i poboljšavanja građanskih odgovora na mržnju i ekstremizam. Vidite: <https://www.isdglobal.org/programmes/communications-technology/online-civil-courage-initiative-2-2/>.

15 Nedavno istraživanje o ekstremizmu na mreži u regionu Zapadnog Balkana sprovedeno je od strane niza stručnjaka, uključujući Adrijana Štunija, Tony Blair Institute for Global Change, Moonshot CVE, Kosovski centar za bezbednosne studije i Balkans Investigative Research Network.

kompanija za društvene mreže nema zastupnike na Zapadnom Balkanu, ključno je istražiti metode za jačanje saradnje sa vladama u cilju zajedničkog uspostavljanja strategija za borbu protiv razmene poruka ekstremista. Transparentnim procesom između vlada i tehnoloških kompanija, uz konsultacije sa stručnjacima i civilnim društvom, treba da se utvrdi koji izazovi na mreži ispunjavaju tražene uslove za zakonsku i regulatornu akciju, uz puno poštovanje ljudskih prava.

Ići korak dalje od moderacije sadržaja.

Razmatranja po pitanju regulisanja tehnoloških platformi moraju otići korak dalje od same moderacije sadržaja i baviti se algoritamskim isticanjem razmene poruka ekstremista i širim eko-sistemom ekstremizma na mreži, uključujući i to kako algoritmi pretraživanja i preporuka mogu voditi ljude ka ekstremističkom sadržaju na mreži. Iako su učinjeni mali koraci ka širenju protivnapora, koji idu korak dalje od samog uklanjanja sadržaja, sistematski naponi još nisu uloženi. Nedavne objave na lokaciji Facebook naišle su na ograničene odgovore kompanije na dublje algoritamske izazove po pitanju ekstremizma na mreži, uprkos internom istraživanju iz 2016. godine koje je pokazalo da je „64% svih pridruživanja ekstremističkim grupama rezultat alatki za preporuku [platforme]“.¹⁶

Razviti regionalni odgovor na regionalni izazov.

Pretnja od ekstremizma na mreži na Zapadnom Balkanu prevazilazi granične jurisdikcije, što međunarodnu saradnju i podršku susednih zemalja čini ključnim. To je naročito važno za jezičke zajednice koje se protežu preko granica. Ovaj izazov je prepoznat u Zajedničkom akcionom planu za Zapadni Balkan o borbi protiv terorizma, gde su se vlade u regionu obavezale da će se baviti terorističkim sadržajem na mreži, tako što će upućivati taj sadržaj internet kompanijama i osnažiti partnere iz civilnog društva da razviju efikasne alternativne narative.¹⁷

Međutim, malo je pojedinosti o konkretnim mehanizmima za saradnju. Zemlje Zapadnog Balkana imaju fleksibilnost u pronalaženju zajedničkih rešenja za ovaj problem. Uspostavljanje regionalne operativne grupe koja okuplja relevantna vladina odeljenja, uključujući agencije za sprovođenje zakona i agencije za elektronske komunikacije, radi identifikovanja regionalnih pretnji, razmene iskustava i razvijanja koordinisanih odgovora, poboljšalo bi napore u borbi protiv eksploatacije interneta od strane ekstremističkih i terorističkih aktera. To bi se moglo nadovezati na dvogodišnje sednice koje organizuje EU za nacionalne koordinate za P/CVE, sa ciljem podsticanja takve saradnje. Okupljanje kreatora politike i međusektorskih stručnjaka radi razmene znanja i boljeg razumevanja potencijalnog uticaja odgovora na posledice na mreži – uključujući digitalnu regulativu, digitalno građansko obrazovanje i komunikacijske intervencije – pomoći će podrivanju i suzbijanju pogubnih efekata dezinformisanja na mreži, govora mržnje i ekstremizma.¹⁸

16 Jeff Horwitz and Deepa Seetharaman, „Facebook Executives Shut Down Efforts to Make the Site Less Divisive“ *Wall Street Journal*, 26. maj 2020. <https://www.wsj.com/articles/facebook-knows-it-encourages-division-top-executives-nixed-solutions-11590507499>.

17 „Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans“ *Evropska komisija*, 5. oktobar, 2018. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/docs/20181005_joint-action-plan-counter-terrorism-western-balkans.pdf.

18 Laboratorija za digitalnu politiku i Mreža planera politike ISD-a žele da izgrade međunarodnu „zajednicu prakse“ među kreatorima politike i tehnološkim stručnjacima oko pitanja digitalne politike. Vidite: <https://www.isdglobal.org/programmes/policy-government-advisory/policy-planners-network/>.

Uspostaviti partnerstva sa širim civilnim društvom i lokalnim zajednicama.

U nedavnom izveštaju Britanskog saveta o ekstremizmu na Zapadnom Balkanu navodi se da anketirani pojedinci smatraju da kontranarativi treba da budu uključeni u strateške preventivne programe u regionu.¹⁹ Ipak, zemlje Zapadnog Balkana beleže relativno niske stope poverenja javnosti u nacionalnu vladu, tako da će efikasnost bilo kog vladinog strateškog komunikacionog plana, bez odobrenja i podrške šireg civilnog društva, biti ograničena.²⁰ U naporima za suzbijanje nasilnog ekstremizma treba da se primeni pristup čitavog društva, kako bi se osiguralo odobrenje i osnaživanje napora civilnog društva za borbu protiv nasilnog ekstremizma, što takvim inicijativama može da donese jedinstveni resurs, odjek i kredibilitet. Pored toga, gradovi i lokalne zajednice moraju da se angažuju u tom poduhvatu, jer se ekstremizam različito manifestuje na različitim lokacijama, a lokalne vlasti i organizacije mogu da ponude prilagođene odgovore, zasnovane na jedinstvenom kontekstu.²¹

Postoje neki poučni lokalni primeri za to kako bi takav pristup čitavog društva mogao da izgleda u praksi. Mreža snažnih gradova (eng. Strong Cities Network – SCN) podržava uspostavljanje i operacionalizaciju modela „Lokalne mreže za prevenciju“ za upravljanje pristupom kojim rukovode opštine i koji podržava civilno društvo u Kumanovu u Severnoj Makedoniji. U tom kontekstu, entitet sa više aktera, pod nazivom Akcioni tim zajednica (eng. Community Action Team), zadužen je za razvijanje, koordinaciju i izradu lokalnih strategija u skladu sa Nacionalnom strategijom za borbu protiv nasilnog ekstremizma, kao i za zajedničko planiranje i implementaciju aktivnosti sa vladinim i nevladinim organizacijama, prilagođenih ključnim lokalnim prioritetima.²² Centar za zajedničku osnovu (eng. Centre for Common Ground) takođe je podržao razvoj akcionih timova zajednica u opštinama Čair (Skoplje), Gostivar i Kičevo u Severnoj Makedoniji, nadovezujući se na lokalni model za prevenciju.²³

Promovisati veštine digitalnog građanstva kroz građansko obrazovanje.

Indeks medijske pismenosti, koji je sastavio Institut za otvoreno društvo (eng. Open Society Institute), sugeriše da je Zapadni Balkan među najranjivijim regionima u Evropi kada je reč o štetnim posledicama na mreži.²⁴ Sve zemlje Zapadnog Balkana²⁵ su bile u donje dve petine kada je reč o medijskoj pismenosti

19 Vlado Azinović, *Regionalni izveštaj: Understanding Violent Extremism in the Western Balkans* (British Council: 2018.), https://www.britishcouncil.me/sites/default/files/erf_report_western_balkans_2018.pdf.

20 „Srbija jedina zemlja regiona koja više veruje svojoj vladi nego EU“, *European Western Balkans*, 6. avgust 2019. <https://europeanwesternbalkans.com/2019/08/06/serbia-the-only-wb-country-with-more-trust-in-the-government-than-in-the-eu/>.

21 Mreža snažnih gradova, globalna mreža gradonačelnika, opštinskih zvaničnika i praktičara posvećenih razmeni najboljih praksi u borbi protiv nasilnog ekstremizma i polarizacije, ima članstvo od 44 opština širom regiona, koje su posvećene kreiranju otpornih lokaliteta. Ona može da olakša jačanje partnerstva i razvoj strateške komunikacije za gradove. Štaviše, kroz svoje programe Mladi gradovi (eng. Young Cities), mreža je podržala omladinske grupe da razvijaju inicijative na osnovu zajednice koje predvode mladi, a neke od njih u vidu kontranarativnih kampanja.

22 Besim Dogani and Nayla Joy-Zein, „SCN’s Local Prevention Network Model Expands to the Western Balkans“ *Strong Cities Network*, 9. oktobar 2019. <https://strongcitiesnetwork.org/en/lpn-model-expands-to-the-western-balkans/>.

23 Za više informacija o Centru za zajedničku osnovu, posetite njihovu veb-lokaciju: <https://ccg.org.mk/>.

24 Marin Lessenski, „Just Think about It: Findings of the Media Literacy Index 2019“ *Open Society Institute*, Policy Brief 55, 2019. https://osis.bg/wp-content/uploads/2019/11/MediaLiteracyIndex2019_-ENG.pdf.

25 Kosovo nije uključeno u studiju zbog nedovoljno podataka.

i otpornosti na dezinformacije, dok je Severna Makedonija imala najniži ukupan rezultat u Evropi.²⁶ Istraživanja sugerišu da su veštine digitalne pismenosti ključne za izgradnju otpornosti na ekstremizam, polarizaciju i radikalizaciju.²⁷ Obrazovanje efikasnog digitalnog građanstva biće od suštinskog značaja za osnaživanje mladih ljudi razumevanjem, alatima i samopouzdanjem neophodnim za snalaženje u međusobno povezanim izazovima, kako na mreži tako i van nje – uključujući izazove koje lažne vesti, dezinformacije i teorije zavere predstavljaju među mladim i starijim ljudima.²⁸

Kroz aktivni razvoj nastavnih planova i programa, programa obuke nastavnika, kao i resursa za učenje koji pružaju znanje i veštine za razvijanje kritičkog mišljenja, promovisanje otvorenih stavova, građanski angažman i međukulturalnu koegzistenciju, vlade mogu da izgrade veću otpornost na ekstremističke narative, kampanje zloćudnog uticaja i druge štetne posledice na mreži. Iako je Digitalna agenda EU za Zapadni Balkan za 2019. godinu fokusirana na promociju digitalne pismenosti u regionu, važno je da se inicijativama usade pojmovi pozitivnog građanstva u digitalnu sferu i neguje otpornost na čitav spektar štetnih posledica na mreži.²⁹ Ove aktivnosti ne treba ograničiti samo na formalno obrazovanje, već ih treba proširiti na neformalno obrazovanje i kampanje za podizanje svesti, kako bi se osiguralo da ne samo mladi, već i starije generacije, koje su podjednako pogođene štetnim posledicama na mreži, imaju koristi od veće svesti i razumevanja dezinformacija i ekstremističkih narativa u prostoru na mreži.

Zaključak

Zapadni Balkan se suočava sa nizom izazova i razmatranja u pogledu ekstremizma na mreži, specifičnih za region, koji potiču iz jedinstvene istorije, raznolike demografije i geopolitičkog pozicioniranja, što ima važne implikacije za koherentno kreiranje politike. Međutim, u ovom širem regionalnom kontekstu, znatno različite nacionalne i podnacionalne politike i okruženja pretnji zahtevaju lokalno prilagođene odgovore. U ovoj Napomeni o politici navodi se niz konkretnih inicijativa politike, od posebnog značaja za Zapadni Balkan, počev od napora da se izgradi otpornost na ekstremizam na mreži, pa sve do napora da se reguliše štetni onlajn sadržaj. Ovi odgovori stavljaju akcenat na potencijalne puteve za regionalnu saradnju i integrisane napore, prepoznajući to da je izazov koji predstavlja ekstremizam na mreži, sa kojim se suočava Zapadni Balkan, suštinski transnacionalan i da će se on sistematski rešiti samo kombinacijom odgovora na nivou zemlje i koordiniranim regionalnim inicijativama.

26 Lessenski, „Just Think about It“.

27 Louis Reynolds and Ralph Scott, *Digital Citizens: Countering Extremism Online* (London: Demos, 2016.), <https://www.demos.co.uk/wp-content/uploads/2016/12/Digital-Citizenship-web-1.pdf>.

28 Ibid.

29 Be Internet Citizens daje primer međunarodnog nastavnog plana i programa, čiji je cilj usađivanje ovih veština. Vidite: <https://internetcitizens.withyoutube.com/>.

Predložena dodatna literatura

O izazovima regionalnog ekstremizma

Vlado Azinović. *Regionalni izveštaj: Understanding Violent Extremism in the Western Balkans*. British Council Extremism Research Forum, 2018. https://www.britishcouncil.me/sites/default/files/erf_report_western_balkans_2018.pdf

Jelena Beslin i Marija Ignjatijević. *Balkan foreign fighters: from Syria to Ukraine*. Brisel: European Union Institute for Security Studies, 2017. <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2020%20Balkan%20foreign%20fighters.pdf>.

Morina, Engjellushe, Beatrix Austin, Tim Jan Roetman i Véronique Dudouet. *Community Perspectives on Preventing Violent Extremism: Lessons learned from the Western Balkans*. Berlin: Berghof Foundation, 2019. https://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Other_Resources/WB_PVE/CTR_PVE_WesternBalkans_Research_Report.pdf

Stronski Paul i Annie Himes. *Russia's Game in the Balkans*. New York: Carnegie Endowment for International Peace, 2019. https://carnegieendowment.org/files/Stronski_Himes_Balkans_formatted.pdf

Profili na nivou zemlje

Bosnia and Herzegovina: Understanding Perceptions of Violent Extremism and Foreign Influence. Washington, DC: International Republican Institute, 2018. <https://www.iri.org/resource/new-bosnia-and-herzegovina-poll-citizens-pessimistic-about-future-vulnerable-outside>

Opasni bosanski tango: Islam i nacionalizam. Sarajevo/Brisel: International Crisis Group, 2013. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/bosnia-and-herzegovina/bosnia-s-dangerous-tango-islam-and-nationalism>

Sveobuhvatna procena percepcije o radikalizaciji na nivou zajednica na Kosovu. Priština: Republika Kosovo, 2017. http://www.ks.undp.org/content/dam/kosovo/docs/PVE/UNDP_KS-Wide%20Assessment_eng_web.pdf.

Boris Milanović. „Mapping Extremist Discourse among Serbian 4Chan /pol/ Users“. U knjizi *Extremism and Violent Extremism in Serbia, 21st Century Manifestations of an Historical Challenge* priredila Valery Perry, april 2019.

Qehaja, Florian i Skender Perteshi. *The Unexplored Nexus: Issues of Radicalisation and Violent Extremism in Macedonia*, Pristina: Kosovski centar za studije bezbednosti, 2018. godine. http://www.qkss.org/repository/docs/Extremism_in_macedonia_402663.pdf.

Shtuni Adrian. *Dynamics of Radicalization and Violent Extremism in Kosovo*. Vašington, DC: United States Institute of Peace, Special Report 397, 2016. <https://www.usip.org/sites/default/files/SR397-Dynamics-of-Radicalization-and-Violent-Extremism-in-Kosovo.pdf>

O postojećim inicijativama za regionalnu politiku

Evropska komisija. „Evropska komisija pokreće Digitalnu agendu za Zapadni Balkan“. Saopštenje za javnost, 25. jun 2018. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4242_en.htm.

OEBS. *Uloga civilnog društva u sprečavanju i borbi protiv nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu: Osvrt na Jugoistočnu Evropu*. Beč: Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), 2018. https://www.osce.org/files/f/documents/2/2/400241_1.pdf.

Regional Cooperation Council. „Initiatives to Prevent/Counter Violent Extremism in South East Europe“. 9. avgust 2016. <https://www.rcc.int/pubs/38/annual-report-of-the-secretary-general-of-the-regional-cooperation-council-2017-2018>.

Izvori

Vlado Azinović. *Regionalni izveštaj: Understanding Violent Extremism in the Western Balkans*. British Council, 2018. https://www.britishcouncil.me/sites/default/files/erf_report_western_balkans_2018.pdf.

„Balkan Terror Trials Reveal Links to Western Europe“. *Balkans Investigative Research Network*, 9. januar 2018. <https://balkaninsight.com/2018/01/09/balkan-terror-trials-reveal-links-to-western-europe-01-08-2018/>.

Be Internet Citizens. <https://internetcitizens.withyoutube.com/>.

Bernstein Joseph. „The Internet’s United Nations Of White Nationalists“. *Buzzfeed News*, 24. jun 2015. <https://www.buzzfeednews.com/article/josephbernstein/the-internets-united-nations-of-white-nationalists>.

Bosna i Hercegovina, Savet ministara. *Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma 2015–2020*. Sarajevo: 2015. godine. https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6102/STRATEGIJA_ZA_BORBU_PROTIV_TERORIZMA_ENG.pdf.

Centre for Common Ground. <https://ccg.org.mk/>.

Jelena Čosić, Lawrence Marzouk i Ivan Angelovski. „Britanski nacionalista trenira srpske desničare za 'onlajn rat'“, *Balkan Insight*, 1. maj 2018. <http://www.balkaninsight.com/en/article/british-nationalist-trains-serb-far-right-for-online-war--04-30-2018>.

Savet ministara Republike Albanije (Odluka br. 930). *Albanska nacionalna strategija: Suzbijanje nasilnog ekstremizma*. Službeni glasnik Republike Albanije (203/2015), 18. novembar 2015. godine, nezvanični prevod. <https://cve.gov.al/wp-content/uploads/2018/11/strategija-2018-me-ndryshime.pdf>.

Davey Jacob, Henry Tuck i Amarnath Amarasingam. „An imprecise science: Assessing interventions for the prevention, disengagement and de-radicalisation of left and right-wing extremists“. *ISD Global*, novembar 2019. <https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2019/11/An-imprecise-science.pdf>.

Dogani Besim i Nayla Joy-Zein. „SCN’s Local Prevention Network Model Expands to the Western Balkans“. *Strong Cities Network*, 9. oktobar 2019. <https://strongcitiesnetwork.org/en/lpn-model-expands-to-the-western-balkans/>.

Eisentraut Sophie i Stephanie de Leon. *Propaganda i dezinformacija na Zapadnom Balkanu: Kako EU može da se bori protiv informativnog rata Rusije*. Berlin: Konrad Adenauer Stiftung, 2018. http://www.kas.de/wf/doc/kas_51729-544-2-30.pdf?180306092933.

Vlada Crne Gore, Ministarstvo pravde. *Strategija za borbu protiv nasilnog ekstremizma 2016–2018*. Podgorica: decembar 2015. <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6160/Countering-violent-extremism-strategy-2016-2018.pdf>.

Vlada Republike Makedonije, Nacionalni odbor za suzbijanje nasilnog ekstremizma i terorizma. *National Counterterrorism Strategy of the Republic of Macedonia (2018–2022)*. Skoplje: februar 2018. https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6135/ct_national_strategy_eng_translation_sbu.pdf.

- Vlada Republike Srbije. *Nacionalna strategija za sprečavanje i borbu protiv terorizma za period 2017-2021. godine*. <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6200/Serbian-National-Strategy-for-the-prevention-and-counter-terroring-of-terrorism-for-2017-2021.docx.pdf>.
- Horwitz Jeff i Deepa Seetharaman. „Facebook Executives Shut Down Efforts to Make the Site Less Divisive“. *Wall Street Journal*, 26. maj 2020. <https://www.wsj.com/articles/facebook-knows-it-encourages-division-top-executives-nixed-solutions-11590507499>.
- Murtaza Hussain. „From El Paso to Sarajevo: How White Nationalists have been Inspired by the Genocide of Muslims in Bosnia“. *Intercept*, 1. septembar 2019. <https://theintercept.com/2019/09/01/bosnian-genocide-mass-shootings/>.
- Institute for Strategic Dialogue (ISD). Digital Policy Lab and Policy Planners Network. <https://www.isdglobal.org/programmes/policy-government-advisory/policy-planners-network/>.
- — —. Online Civil Courage Initiative. <https://www.isdglobal.org/programmes/communications-technology/online-civil-courage-initiative-2-2/>.
- „Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans“. Evropska komisija, 5. oktobar 2018. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/docs/20181005_joint-action-plan-counter-terrorism-western-balkans.pdf.
- Kelmendi Vesë i Rudinë Jakupi. *Countering the Myths of IS: How to Counter the IS Narrative Online? The Case of Albanian-Speaking Countries*. Priština: Kosovski centar za bezbednosne studije, 2019. http://www.qkss.org/repository/docs/Countering-ISIS-myths-eng_724280.pdf.
- Marin Lessenski, „Just think about it: Findings of the Media Literacy Index 2019“ *Open Society Institute*, Policy Brief 55, 2019, https://osis.bg/wp-content/uploads/2019/11/MediaLiteracyIndex2019_-ENG.pdf.
- Sven Milekić. „Croatia’s Far Right Draws Strength from Diaspora“. *Balkan Insight*, 5. januar 2018. <https://balkaninsight.com/2018/01/05/croatian-far-right-draws-strength-from-diaspora-01-04-2018/>.
- Regional Cooperation Council. „Balkan ‘Social Media Jihadis’ More Dangerous than Ex-Fighters“. 20. decembar 2019. <https://www.rcc.int/p-cve/news/259/balkan-social-media-jihadis-more-dangerous-than-ex-fighters>.
- Republika Kosovo, Kancelarija premijera. *Strategija za sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizama koji vode ka terorizmu 2015–2020*. Priština: septembar 2015. https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6122/STRATEGY-on-PVERLT_parandalim_-_ENG.pdf.
- Reynolds Louis i Ralph Scott. *Digital Citizens: Countering Extremism Online*. London: Demos, 2016. <https://www.demos.co.uk/wp-content/uploads/2016/12/Digital-Citizenship-web-1.pdf>.
- „Srbija jedina zemlja regiona koja više veruje svojoj vladi nego EU“. *European Western Balkans*, 6. avgust 2019. <https://europeanwesternbalkans.com/2019/08/06/serbia-the-only-wb-country-with-more-trust-in-the-government-than-in-the-eu/>.
- Shehaj Albana. „After the Pandemic: Perils and Promise for Western Balkans“. *Balkan Insight*, 20. april 2020. <https://balkaninsight.com/2020/04/20/after-the-pandemic-perils-and-promise-for-western-balkans/>.

O napomeni

Autori: Milo Kamerford i Simeon Dukić

Milo Kamerford je viši menadžer Odeljenja za politiku i istraživanje, koji rukovodi radom instituta Institute for Strategic Dialogue (ISD) na razvoju inovativnih istraživačkih pristupa i politike odgovora na islamistički ekstremizam. Milo redovno informiše više donosiocce odluka širom sveta o izazovu koji predstavljaju ekstremističke ideologije i savetuje vlade i međunarodne agencije o razvoju efikasnih strategija za borbu protiv ekstremizma. Njegovi radovi i istraživanja često se pojavljuju u međunarodnim medijima, uključujući Guardian, CNN, all Street Journal, Sunday Times, Spectator i New Statesman, a nedavno se pojavio i u emisijama BBC News, Sky News i Al Jazeera.

Simeon Dukić je menadžer za Balkan i Centralnu Aziju u ISD-ovoj Mreži snažnih gradova (eng. Strong Cities Network – SCN). Njegov rad usredsređen je na podršku nacionalnim i lokalnim vladinim akterima u jačanju nacionalno-lokalne koordinacije i saradnje u sprečavanju i borbi protiv nasilnog ekstremizma. Simeon je saradivao sa brojnim članovima SCN-a širom regiona na uspostavljanju multiakterskih i multidisciplinarnih lokalnih mreža za prevenciju i pružio je podršku u izradi i implementaciji prilagođenih lokalnih akcionih planova za P/CVE.

Autori su zahvalni Mubaraz Ahmedu i Garentini Kraji na njihovom istraživanju i uvidima u politiku, koji su pomogli u oblikovanju ovih smernica.

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji su stavovi autora. Oni nužno ne odražavaju stavove RESOLVE mreže, instituta U.S. Institute of Peace ili bilo kog tela američke vlade.

RESOLVE MREŽA

bolje istraživanje • informisana praksa • poboljšana politika protiv nasilnog ekstremizma •

www.resolvenet.org

RESOLVE je smešten u institutu U.S. Institute of Peace i nadovezuje se na njegovo višedecenijsko nasleđe po pitanju dubokog angažovanja u zajednicama pogođenim sukobima.

UNITED STATES
INSTITUTE OF PEACE
Making Peace Possible